

СЕКЦІЯ 5

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУБЕЗПЕКОВИЙ ЧИННИК У МІЖНАРОДНИХ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЯХ
ЗА УЧАСТІ ДЕРЖАВНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНИХ ЦЕНТРІВ
SAFE FACTOR IN INTERNATIONAL STRATEGIC COMMUNICATIONS
WITH THE PARTICIPATION OF STATE INFORMATION AND
BIBLIOGRAPHY CENTERS

У статті досліджується безпековий складник міжнародних стратегічних комунікацій, які відбуваються за участю вітчизняних державних інформаційно-бібліографічних центрів. Проаналізовані основні підходи до визначення поняття «стратегічні комунікації вітчизняних дослідників», а також їх колег із країн Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та Російської Федерації. Запропоновано власне визначення терміну «стратегічні комунікації». Розглянуто матеріали Доктрини інформаційної безпеки України в частині, що стосується стратегічних комунікацій і стратегічних нарративів.

Визначено, що нині найбільшу небезпеку становлять деструктивні інформаційні впливи, які спрямовуються ззовні на інформаційний простір України, особливо з боку міжнародних ісламістських рухів та Російської Федерації. Територія України, починаючи з 70-х років минулого століття, використовується для транспортування радикальних ісламістів з Близького Сходу до країн Західної Європи. Це також завдає Україні додаткових репутаційних збитків на міжнародному рівні.

Одним із найбільш привабливих об'єктів для поширення радикальної ісламістської літератури прихильники цих рухів можуть вважати інформаційно-бібліографічні центри. У цьому разі беруться до уваги не тільки можливості поповнення книжкових фондів літературою відповідної спрямованості, але й активна виставкова робота, що здійснюється центрами.

Зазначено, що друковані та електронні носії, які містять вигідні Російській Федерації стратегічні нарративи, можуть надходити до інформаційно-бібліографічних центрів у прихованому вигляді (як наукові видання з Республіки Польщі, Чеської Республіки, Австрійської республіки, Угорської республіки, країн Балтії та інших суб'єктів Європейського Союзу), кінцевим бенефіціаром яких є підконтрольні Російській Федерації організації, створені для здійснення деструктивного інформаційного впливу. Запропоновані заходи з протидії негативним інформаційним впливам із використанням наявних можливостей державних інформаційно-бібліографічних центрів.

Ключові слова: інформаційно-бібліографічні центри, соціальні комунікації, стратегічні комунікації, інформаційна безпека, політичний іслам, інформаційний простір.

The article examines the security component of international strategic communications, which take place with the participation of domestic state information and bibliographic centers. The main approaches to defining the concept of strategic communication of domestic researchers, as well as their colleagues from the European Union, the United States and the Russian Federation are analyzed. The own definition of the term strategic communications is offered.

The materials of the Doctrine of Information Security of Ukraine are considered, in the part concerning strategic communications and strategic narratives. It has been determined that today the greatest danger is posed by destructive information influences directed from the outside to the information space of Ukraine, especially by international Islamist movements and the Russian Federation. In addition, it has been shown that the territory of Ukraine has been used since the 1970s to transport radical Islamists from the Middle East to Western Europe. It also inflicts additional reputational damage on Ukraine at the international level.

Proponents of these movements may consider information and bibliographic centers to be one of the most attractive targets for the spread of radical Islamist literature. In this case, not only the possibility of replenishing the book collections with literature of the relevant orientation is taken into account, but also the active exhibition work carried out by the centers. It is noted that printed and electronic media containing strategic narratives beneficial to the Russian Federation can enter information and bibliographic centers in a covert form (as scientific publications from the Republic of Poland, the Czech Republic, Austria, Hungary, the Baltic States and other European countries. Union), the ultimate beneficiary of which are organizations controlled by the Russian Federation, created to exercise destructive information influence. Measures to counteract negative information influences using the available capabilities of state information and bibliographic centers are proposed.

Key words: information and bibliographic centers, social communications, strategic communications, information security, political Islam, information space.

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.18.20>

Аулін О.А.

к. філос. наук,
старший науковий співробітник
Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах світу, який глобалізується, постійно зростає роль міжнародних комунікацій. Насамперед це стосується науково-освітніх і культурних обмінів, коли представники різних народів обмінюються власним досвідом з вирішення важливих проблем, що виникають перед людством загалом або окремими соціальними групами.

Поруч із цим важливу роль відіграють політико-дипломатичні та військово-політичні контакти. Їх основні цілі – не допустити розгортання повномасштабної війни, локалізувати або попередити ті негативні наслідки, які виникають у разі застосування традиційної зброї. Проте іноді вони використовуються з маніпулятивною метою. В умовах гібридної війни, яка точиться з боку РФ проти нашої країни, великого значення набуває ефективно використання наявних і створення нових каналів комунікації. Тому актуалізується проблема модерних стратегічних комунікацій, тобто комплексної участі державних закладів у формуванні нарративів, спрямованих на цільову аудиторію.

У згаданому контексті значно посилюється роль інформаційно-бібліографічних центрів (далі – ІБЦ) на зразок НБУВ імені В.І. Вернадського (далі – НБУВ), за базі яких може здійснюватися вивчення наявних і потенційних загроз, пов'язаних з участю таких центрів у міжнародній стратегічній комунікації. Зокрема, безпековий контекст набуває особливого значення під час міжнародних комунікацій з мусульманськими суб'єктами інформаційної діяльності, частина з яких створює і розповсюджує відверто ісламістські нарративи. Крім ісламістського, інші світові центри сили також намагаються впливати у власних інтересах на інформаційний простір України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато аспектів проблем, що торкаються міжнародних стратегічних комунікацій, науково-інформаційної діяльності українських ІБЦ, а також інформаційної безпеки розкрито в працях О. Ауліна [1], С. Богданова [2], К. Галаган [9], В. Горового [3], Л. Дубровіна [3], С. Корман [7], П. Корніш [8], В. Ліпкан [4], Д. Хольцхаузен [9] та інших науковців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нині відсутні роботи, присвячені аналізу безпекового складника стратегічних комунікацій, які відбуваються за участі ІБЦ та охоплюють сферу інформаційної співпраці із закордонними країнами. Такий стан речей може негативно вплинути на міжнародні комунікації в зазначеному напрямі.

Мета статті – аналіз актуальних і потенційних загроз, які є або можуть стати наслідками міжнародних стратегічних комунікацій за участю інформаційно-бібліографічних центрів. Поруч із цим розглядатимуться заходи з протидії негативним інформаційним впливам в межах згаданого сегменту стратегічних комунікацій.

Виклад основного матеріалу. Нині стратегічні комунікації (далі – СК) перетворюються на окремий важливий інструмент для вирішення багатьох завдань, які в минулому здебільшого вирішувалися із застосуванням збройних та/або економічних чинників. Внаслідок широкого вживання згаданого вище терміну спостерігається розмивання його субстанційних характеристик. Тому на початку дослідження ми розглянемо основні підходи до визначення поняття «стратегічні комунікації», які пропонуються вітчизняними й закордонними авторами. Серед закордонних основну увагу ми приділятимемо роботам дослідників із США, провідних країн Євросоюзу та РФ, які мають значний досвід використання СК, у тому числі в кризові періоди.

У загальному вигляді СК розглядаються західними вченими як цілеспрямовані комунікації, що здійснюються суб'єктом для виконання своєї місії [10]. На думку дослідника RAND Corporation Крістофера Пола, СК – це «скоординовані дії, повідомлення, образи та інші види оповіщення й залучення, спрямовані на інформування, вплив і переконання певних цільових аудиторій на підтримку цілей держави» [11].

Експерти Chatham House визначають СК як «систему взаємопов'язаних дій на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях управління, що спрямована на досягнення розуміння інтересів і потреб цільових аудиторій і виявляє ефективні методи й механізми активації та підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій» [9]. У 2017 році в США вийшов збірник статей «Стратегічна комунікація: новий порядок денний у комунікації», в якому йдеться про те, що останніми десятиліттями відбулися важливі зміни в домінуючих моделях СК. Монологічні з низ були замінені на діалогічні [8].

Російські дослідники пропонують свої підходи до визначення стратегічних комунікацій. Спільним для них є розуміння стратегічних комунікацій як гранично широкої за своїм охопленням діяльності, пов'язаної з досягненням стратегічних цілей, необхідністю синхронізації дій організації для вирішення поставлених завдань, просуванням або зміною культурних

(ідеологічних) цінностей у свідомості цільових аудиторій, поліпшенням іміджу держави на міжнародній арені [2].

У Доктрині інформаційної безпеки України (далі – Доктрина) «стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави: публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [7]. На думку українських дослідників В. Горового та В. Ліпкана, стратегічні комунікації на сучасному етапі розвитку цивілізаційних відносин покладено в основу гарантування реалізації національних інтересів і просування цілей держави [3, 5].

У контексті, який нас цікавить, стратегічні комунікації можуть бути визначені як «системне, скоординоване використання комунікативних можливостей держави, спрямованих на просування її цілей, шляхом досягнення розуміння інтересів та потреб цільових аудиторій і виявлення ефективних методів та механізмів активації і підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій».

Згідно з визначеними у Доктрині загрозами інформаційній безпеці України гіпотетично можна визначити основні суб'єкти, які здійснюють з-за кордону вплив на інформаційний простір України. Це Російська Федерація, ісламський світ, Китай, США і Євросоюз.

Якщо брати до уваги вимоги Доктрини й відштовхуватися від ролі ІБЦ у міжнародних стратегічних комунікаціях, то одним із найнебезпечніших стає ісламський чинник. У цьому випадку не йдеться про всі мусульманські країни та/або міжнародні релігійні чи релігійно-політичні об'єднання. Ми говоримо лише про ісламістів, які намагаються завдяки власній інтерпретації священних мусульманських книг підбурити одновірців на захоплення політичної влади з метою відновлення всесвітнього халіфату. Саме з такого руху як «Брати-мусульмани» вийшов свого часу лідер «Ісламської держави» Аль-Багдаді, а засновник «Аль-Каїди» Усама бен Ладен активно співпрацював із «братами».

Нині на території України функціонує філіал міжнародного ісламістського релігійно-політичного об'єднання Хізб ут-Тахрір аль-Ісламі, засновники якого орієнтують прихильників на створення халіфату. Крім того, існують організації, які періодично видають і розповсюджують праці ідеологічно наближених до руху «Братів-мусульман» авторів: Юсуфа Кардаві, Саїда Кутба, Мухаммада аль-Газалі тощо [4, с. 299–310].

На думку вітчизняних і закордонних експертів, територія України, починаючи з 1970-х

років, використовується для транспортування радикальних ісламістів із Близького Сходу до країн Західної Європи. Це також завдає Україні додаткових репутаційних збитків на міжнародному рівні.

Одним із найпривабливіших об'єктів для поширення радикальної ісламістської літератури прихильники цих рухів можуть вважати ІБЦ на зразок НБУВ. У такому разі беруться до уваги не тільки можливості поповнення книжкових фондів літературою відповідної спрямованості, але й активна виставкова робота, яку здійснює НБУВ. Наприклад, під час чергової виставки, присвяченої мусульманській тематиці, читацькій аудиторії можуть бути представлені книги С. Кутба та інших апологетів ісламізму. Поруч із цим додатково впливає на відвідувача високий статус НБУВ, як відомого і авторитетного інформаційного й наукового центру.

Інформаційні впливи з боку РФ, яка здійснює військово-політичну та інформаційну агресію щодо України, також несуть серйозну загрозу. Хоча це не стосується сегменту міжнародних стратегічних комунікацій за участю ІБЦ, але друковані та електронні носії, що містять вигідні Кремлю стратегічні наративи, можуть надходити до ІБЦ у прихованому вигляді. Наприклад, як наукові видання з Польщі, Словаччини, країн Балтії та інших суб'єктів ЄС, кінцевим бенефіціаром яких є підконтрольні Москві організації, створені для здійснення деструктивного інформаційного впливу.

Стратегічні комунікації за участю українських ІБЦ із США та країн Євросоюзу вважаються найменш безпечними для України. Це відбувається завдяки близьким культурним традиціям, а також політико-економічним спрямуванням офіційного Києва до євроатлантичної інтеграції. Водночас слід брати до уваги, що книги та інші зразки друкованої продукції можуть містити в собі такий стратегічний наратив: «Західні країни є єдиними носіями загальнолюдських цінностей, тому вони мають право здійснювати свою «просвітницьку» місію в інших країнах різними, іноді досить жорсткими способами».

Для китайського інформаційного впливу характерним є вкорінення у свідомість цільових аудиторій думки про те, «що нині Китай вірний тисячолітнім традиціям «серединної імперії». Відповідно до цієї концепції прийнято вважати, що КНР, як і попередні китайські державні утворення, не здатна на відверту військово-політичну експансію, якщо в її правлячого класу відсутня впевненість у здатності абсолютно безболісно для себе «переварити»

окуповані території. При цьому здебільшого увага звертається на наявність у вірогідних об'єктів китайської експансії ядерної зброї або союзницьких стосунків із членами «атомного клубу» і робиться висновок, що військових зіткнень не відбудеться. Проте ситуація з Тибетом і вторгненням у 1979 році у В'єтнам свідчать про зворотне [1, с. 60–67].

Висновки. Отже, в сучасних умовах стратегічні комунікації перетворюються на окремий важливий інструмент для вирішення багатьох проблем, які в минулому розв'язувалися переважно із застосуванням збройних та/або економічних чинників. Стратегічні комунікації можуть бути визначені як «системне, скоординоване використання комунікативних можливостей держави, спрямованих на просування її цілей, шляхом досягнення розуміння інтересів і потреб цільових аудиторій і виявлення ефективних методів і механізмів активації та підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій».

Якщо брати до уваги інформаційні загрози й відштовхуватися від ролі ІБЦ у міжнародних стратегічних комунікаціях, то найбільш небезпечними стають ісламістський та російський чинники. Для ісламістських організацій, які нині намагаються публікувати і розповсюджувати в Україні праці своїх ідеологів, значний інтерес можуть становити ІБЦ на зразок НБУВ.

Друковані та електронні носії, що містять вигідні Кремлю стратегічні наративи, можуть надходити до ІБЦ у прихованому вигляді (як наукові видання з Польщі, Словаччини, країн Балтії та інших суб'єктів ЄС), кінцевим бенефіціаром яких є підконтрольні Москві організації, створені для здійснення деструктивного інформаційного впливу.

Завадити проникненню у фонди ІБЦ ідеологічно небезпечних матеріалів можна за рахунок організації системного аналізу паперових та інших носіїв інформації, яка надходить до НБУВ тощо із згаданих вище країн, щодо

їх можливого використання для здійснення деструктивного впливу на інформаційний простір України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ауліна О.В. Політична міфологія в інформаційних війнах. Монографія. Київ : Видавець Бихун В.Ю., 2018. 168 с.
2. Богданов С.В. «Стратегические коммуникации: концептуальные подходы и модели для государственного управления». URL: http://e-journal.spa.msu.ru/vestnik/item/61_2017bogdanov.htm (дата звернення: 10.07.2020).
3. Горовий В.М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / за наук. ред. Л.А. Дубровіна. Київ : НБУВ, 2010. 230 с.
4. История Востока: в 6 т. Т. 5. Восток в новейшее время: 1914-1945 гг. / відп. ред. Р.Г. Ланда. Москва : Вост. лит., 2006. 717 с.
5. Ліпкан В. Експертний висновок на проект Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ. URL: <http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvitku-efektivnix-komunikaciju-zsu> (дата звернення: 10.07.2020).
6. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах. Монографія. Київ : Вадекс, 2019. 442 с.
7. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017> (дата звернення: 10.07.2020).
8. Corman S.R., Trethewey A., Goodall B.A. 21st Century Model for Communication in the Global War of Ideas. From Simplistic Influence to Pragmatic Complexity. URL: <https://csc.asu.edu/wp-content/uploads/pdf/114.pdf> (дата звернення: 08.07.2020).
9. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. Strategic Communications and National Strategy / A Chatham House Report. September 2011. P. 4. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/r0911es%E2%80%9393stratcomms.pdf> (дата звернення: 08.07.2020).
10. Hallahan K., Holtzhausen D., Van Ruler B., Vercic D., Siramsh K. Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*. 2007. № 1. P. 4.
11. Paul Chr. Strategic Communication: Origins, Concepts, and Current Debates. Santa Barbara, CA : ABCCLIO, 2011. P. 17.